

Användning av alkoholutandningsprov i ett ärende angående försörjningsstöd

---

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Socialnämnden och socialförvaltningen i Strängnäs kommun angående handläggning av och beslut i ett ärende rörande ekonomiskt bistånd. Han ifrågasatte om nämnden kunde, med hänvisning till att uppgjord arbetsplan inte följts, vägra att utge bistånd till hyra när han var häktad. Även innan han häktades hade bistånd till hyra vägrats på den grunden. Han hade inte heller erhållit bistånd till busskort utan bara till mat.

AA uppgav också att förvaltningen, när han ansökte om bistånd, krävde att han skulle lämna alkoholutandningsprov. Om provet utvisade att han hade druckit alkohol fick han inga pengar utan var tvungen att återkomma eller också fick han en matrekvisition.

Socialnämnden i Strängnäs kommun anmodades att göra en utredning och yttra sig såvitt avsåg vad AA anfört angående utandningsprov. I sitt remissvar anförde nämnden följande.

Socialförvaltningen i Strängnäs kommun kan erbjuda bistånd i form av drogkontroll, genom exempelvis utandningsprov. Detta ingår då i en arbetsplan som är uppgjord tillsammans med klienten. Åtgärden ska ses som en hjälp i rehabiliteringen. Även då en klient av andra skäl vill visa på drogfrihet kan utandningsprov erbjudas.

AA har ett sedan länge pågående missbruk, han deltar inte i någon rehabiliterande åtgärd. AA har vid ett flertal tillfällen erbjudits bistånd till deltagande i socialtjänstens sysselsättningsverksamhet, Kraftcompaniet. Han har mestadels avböjt erbjudanden och vid de tillfällen han börjat på verksamheten har han inte fullföljt enligt uppgjord planering. Försörjningen har under flera år tillgodosetts genom försörjningsstöd.

Vid det aktuella tillfället 020315 kommer AA oanmäld till handläggare och är vid besöket kraftigt berusad. Då handläggare påtalar att han är berusad och att vi inte tar emot berusade personer nekar AA till att han är berusad. Han ombeds därför att göra ett utandningsprov, vilket visar 2,20 promille. AA erbjuds en tid för besök 020327 och beviljas matpengar och busspengar för en vecka, via rekvisition, då han står helt utan medel. 020322 beviljas han ytterligare matpengar och busspengar i avvaktan på bokad besök, denna gång via avi.

Vid besöket 020327 var AA påverkad av alkohol, vilket han förnekade. Han erbjöds då att göra ett utandningsprov för att styrka att han var nykter. Provet visade 0,85

promille. Han beviljas matpengar och busspengar även vid detta tillfälle, biståndet betalades ut via rekvisition.

Vid ansökan om försörjningsstöd utbetalas inte bistånd i kontanta medel, om den sökande är inne i en period av aktivt missbruk eller vid tillfället för utbetalning av bistånd är påverkad av alkohol eller droger. Bistånd utbetalas då via rekvisition. Nämnden kan utbetala bistånd via rekvisition i de fall man har anledning att tro att biståndet inte kommer att användas till avsett ändamål, t.ex. vid pågående missbruk.

AA bereddes tillfälle att yttra sig över remissvaret.

I ett beslut den 27 maj 2003 anförde *JO Andre* följande.

Socialförvaltningens användning av alkoholutandningsprov och rekvisitioner

AA har klagat på att förvaltningen krävt att han skall lämna alkoholutandningsprov när han ansökt om ekonomiskt bistånd. Han har uppgett att han, om provet utvisat att han druckit alkohol, inte erhållit några pengar utan att han antingen har fått återkomma eller har beviljats bistånd i form av en matrekvisition.

Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot påtvingade kroppsliga ingrepp. Detta skydd får enligt 2 kap. 12 § regeringsformen begränsas genom lag. Alkoholutandningsprov har i förarbeten och doktrin hänförs till lindrigare kroppsliga ingrepp (SOU 1975:75 s. 358, prop. 1975/76:209 s. 147, Petrén/Ragnemalm, Sveriges grundlag, 1980, s. 54, jfr även JO:s ämbetsberättelse 1987/88 s. 263). Med den utgångspunkten fordras lagstöd för att kunna ställa krav på den enskilde att denne skall lämna alkoholutandningsprov. Om den enskilde samtycker till att lämna utandningsprov föreligger emellertid inget hinder mot att sådant prov tas som ett led i en rehabilitering eller i en utredning rörande rätt till ekonomiskt bistånd. Skyddet i regeringsformen mot kroppsliga ingrepp avser endast ingrepp som är påtvingade, jfr i denna del vad som anförs i Petrén/Ragnemalm, a.a., s. 54–55.

I den mån den berörde frivilligt lämnar sitt medgivande, är stadgandet icke tillämpligt. Ingreppet skall vara påtvingat, dvs det allmänna skall disponera över maktmedel för att genomdriva åtgärden. Det kan härvid vara fråga om direkt våldsanvändning från en offentlig befattningshavares sida, t ex om en läkare medan patienten är under narkos företar ett operativt ingrepp med vilket patienten ej är införstådd. Ingreppet kan emellertid även vara ”påtvingat” i den meningen, att den enskildes motstånd brytes genom hot om någon sanktion.

Av remissvaret framgår att AA vid den aktuella tidpunkten hade ett sedan länge pågående missbruk och att han vid två tillfällen erbjudits att – när förvaltningen gjort bedömningen att AA varit påverkad av alkohol – lämna utandningsprov. Proven utvisade en alkoholkoncentration motsvarande 2,20 respektive 0,85 promille. Vid båda dessa tillfällen beviljades AA, trots provresultaten, bistånd avseende mat- och busskortskostnader. Utredningen ger således inte stöd för AA:s påstående att förvaltningen uppställt krav på att han skulle lämna utandningsprov för att bistånd skulle beviljas. Förvaltningen kan därför inte anses ha förfarit felaktigt.

AA har också ifrågasatt det förhållandet att han erhållit bistånd i form av rekvisitioner. Jag har vid flera tillfällen haft anledning att rent allmänt uttala mig

om användningen av rekvisitioner inom socialtjänsten. Min ståndpunkt i den frågan är följande. Bistånd i form av försörjningsstöd enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) skall normalt betalas ut månadsvis. Sådant bistånd bör betalas ut genom bank- eller postgiro eller genom liknande betalningssätt. Härutöver bör kontantutbetalningar kunna göras i vissa situationer, t.ex. när någon till följd av oförutsedda händelser är i akut behov av hjälp. I sådana sammanhang kan checkutbetalning jämföras med kontantutbetalning under förutsättning att checkarna är neutrala och inte pekar ut den enskilde som biståndstagare. Extraordinära utbetalningssätt i form av rekvisitioner eller matkuponger skall däremot användas i rena undantagsfall när mycket speciella omständigheter föreligger, t.ex. när någon kan förväntas använda kontanta medel på ett icke avsett sätt. När det inte föreligger sådana speciella omständigheter är utbetalning i form av en rekvisition inte i överensstämmelse med hur socialtjänsten bör verka.

Varken vad som kommit fram om förvaltningens användning av rekvisitioner i allmänhet eller i de här aktuella fallen ger anledning till någon invändning från min sida.

Sammanfattningsvis ger utredningen inte skäl för mig att kritisera det sätt på vilket förvaltningen använt alkoholutandningsprov och rekvisitioner. I sammanhanget vill jag dock erinra om vikten av att förvaltningen både lämnar tydlig information till den enskilde och förvissar sig om att denne är införstådd med vad som är syftet med utandningsprov och att lämnande av prov är frivilligt.